

БАНКІВСЬКІ РЕСУРСИ, ЇХ СКЛАДОВІ ТА ПРОБЛЕМА АКУМУЛЯЦІЇ

Вступ. Протягом останнього часу стан економіки України стабілізувався, намітилися певні тенденції до позитивних зрушень та зростання. Однак як окремі банки, так і вся банківська система України в цілому все ще працюють у складних умовах з високими ризиками. Тому відбувається постійний пошук ефективних методів і механізмів управління банківськими ресурсами. У процесі ринкових перетворень банківська система України зазнала значних змін. Зокрема, посилюється конкуренція між банками, розширюються межі операцій, які здійснюють банки у процесі своєї діяльності. І, незважаючи на те, що перед кожним комерційним банком стоїть ряд задач, серед яких – як краще залучити кошти, як оптимально їх сформувати, яку депозитну політику проводити – перед ними виникає ще ціла низка проблем. Головна з них – сильна обмеженість вільних ресурсів, в тому числі через нерозвиненість багатьох операцій, здійснюваних ними. Тому в сучасних умовах вирішального значення набуває удосконалення діяльності банків з формування та використання своїх ресурсів, оскільки під впливом різноманітних зрушень в економічній динаміці на макро- та мікрорівнях, коливань на грошово-кредитному ринку банківські ресурси не залишаються усталеною категорією, а це в свою чергу і обумовлює актуальність питання їх оптимізації.

Метою дослідження є уточнення економічної категорії “банківські ресурси” та її елементів, включаючи процеси їх залучення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в економічній літературі не існує єдиного визначення банківських ресурсів. Так, більшість економічних словників трактує їх наступним чином: “Банківські ресурси – це сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитування та інших активних операцій” [11]. Хоча дане визначення і підкреслює організацію акумульованих коштів, воно не розкриває механізму цієї акумуляції, а також джерела банківських ресурсів.

Багато вчених, досліджуючи питання банківських ресурсів, уточнили і конкретизували дане поняття. Наприклад, О.Д. Заруба [7] зазначає: “Банківські ресурси становлять всю величину коштів, які може використати банк для проведення своїх операцій, насамперед кредитних. Складовими ресурсів банку є його власні та залучені від

інших юридичних та фізичних осіб кошти...”. Дане визначення, хоча й ширше від попереднього, але все рівно не охоплює механізмів акумуляції коштів.

Деякі автори [9] вважають, що банківські ресурси – сукупність коштів, що є в розпорядженні банків и використовуються ними для виконання активних та інших операцій. Акумулюючи грошові накопичення, доходи та заощадження юридичних і фізичних осіб, банки перетворюють їх у позиковий капітал, тобто грошовий капітал, що надається в позичку власниками на умовах повернення за плату у вигляді відсотка. Тому банківські ресурси називають банківським капіталом. Але дана точка зору взагалі є неприйнятною, оскільки, по-перше, автори не охоплюють всіх джерел походження коштів, зокрема не враховують власний капітал, по-друге, стверджуючи, що кошти використовуються для активних і пасивних операцій, наголошують на кредитному характері операцій, вступаючи тим самим у своєрідне протиріччя, по-третє, ототожнення понять “банківські ресурси” і “банківський капітал” є некоректним.

На думку Ж.М. Довгань [5], “у вузькому розумінні банківські ресурси – це акумульовані банком вільні кошти економічних суб’єктів на умовах виникнення зобов’язань власності чи боргу для подальшого розміщення на ринку з метою отримання прибутку”. Безперечною перевагою даної точки зору є вказівка на цільове призначення коштів, але, як і в попередньому визначенні, дане не враховує такого важливого джерела ресурсів, як власний капітал.

Ряд авторів [3] розглядають банківські ресурси в аспекті кредитних ресурсів. Але дана точка зору немає під собою істотного підґрунтя, оскільки економічно неправильно зводити ресурси банку тільки до кредитних. Поняття “банківські ресурси” набагато ширше ніж “кредитні ресурси”, бо цільове призначення перших ширше і вони можуть використовуватися для багатьох інших активних операцій, окрім кредитних.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, найбільш повно категорію банківських ресурсів можна охарактеризувати, поєднавши всі попередні визначення, відкинувши суперечливі моменти і додавши неохоплені категорії. Таким чином, отримаємо наступне визначення: банківські ресурси – це сукупність власних ресурсів, акумульованих через емісію цінних паперів, і залучених від інших фізичних та юридичних осіб на основі зобов’язальних правовідносин, а також коштів внутрішньобанківського походження, у т.ч. результатів фінансової діяльності банку, що використовуються для подальшого розміщення згідно з визначеними банком напрямками з метою одержання прибутку та досягнення інших цілей.

Важливо, що капітал банку, кошти, залучені за допомогою пасивних операцій і запозичені шляхом розміщення боргових зобов'язань, виступають джерелами банківських ресурсів до моменту, коли вони надходять у розпорядження банку, тоді вони вже стають складовими банківських ресурсів. Наприклад, випущені акції є джерелом власного капіталу до моменту внесення сплачених за акції коштів до статутного фонду банку, тим самим створюється власний капітал, а акумульовані цим шляхом кошти вже є елементом банківських ресурсів.

Тому в подальшому логічно було б перейти до розгляду і аналізу елементів ресурсів банку. Характеризуючи складові банківських ресурсів, ряд авторів виділяють власні і залучені ресурси банку. Інші вчені проводять більш детальне розмежування, поділяючи всі ресурси на власні, залучені та позичені [1, 2]. Перейдемо до аналізу окремих складових.

Капітал комерційного банку – це сукупність внесених власниками – учасниками капіталу – власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових вливань з боку учасників [4]. Він відіграє важливу роль у зміцненні довіри клієнтів як до окремого банку, так і до банківської системи в цілому. Власний капітал має невелику питому вагу у сукупних банківських ресурсах – на рівні 8-10%. Це обумовлено самою специфікою банківської діяльності, оскільки банки користуються в основному залученими і запозиченими коштами, а власний капітал використовується для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття можливих збитків від банківської діяльності. Досить відчутна роль власного капіталу у забезпеченні оперативної діяльності комерційного банку на перших порах після його утворення.

У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі сутність капіталу банку найчастіше визнають за джерелами його формування, серед яких:

- акціонерний капітал;
- резервний капітал;
- нерозподілений прибуток (частина прибутку, яка залишається після виплати дивідендів і відрахувань у резервний фонд).

Акціонерний капітал як банківський ресурс існує у формі статутного фонду. Він формується шляхом розміщення акцій або залучення пайовиків. Порядок формування статутного фонду залежить від форми організації банку. Статутний фонд може

створюватися тільки за рахунок власних коштів учасників (акціонерів) банку.

Резервний фонд КБ призначений для покриття можливих збитків від банківської діяльності, а також для сплати дивідендів за привілейованими акціями, коли для цього недостатньо прибутку. Наявність коштів у резервному фонді забезпечує стійкість КБ, зменшує вірогідність його банкрутства. Резервний фонд КБ створюється у порядку, встановленому зборами акціонерів, а його розмір встановлюється, як правило, на рівні 25 % від розміру статутного фонду. Він формується за рахунок відрахувань з прибутку і повинен складати не менше 5 % від суми отриманого прибутку. Якщо резервний фонд досяг встановленого розміру, то відрахування до нього припиняються. При частковому або повному використанні коштів резервного фонду відновлюються відрахування з прибутку для його формування.

Нерозподілений прибуток, як елемент додаткового (власного) капіталу КБ, є ресурсом внутрішнього походження. Він створюється у вигляді залишку прибутку після сплати податків та відрахування до фондів банку. Якщо після сплати дивідендів за ставкою, що встановлена зборами акціонерів, виникне їх залишок – ця сума може бути спрямована на поповнення статутного фонду банку. Така операція (капіталізація) може бути здійснена баз сплати дивідендів акціонерам, але також за рішенням, що приймаються загальними зборами акціонерів.

Узагальнено склад капіталу українських банків представлено у табл. 1.

Склад капіталу українських комерційних банків

Вид капіталу	Характеристика
Статутний капітал	Вартість визначається за номінальною вартістю звичайних акцій чи паїв, випущених банком, дохід від яких залежить від рішення загальних зборів учасників статутного капіталу щодо виплати дивідендів
Привілейовані акції	Вартість визначається за номінальною вартістю будь-яких випущених акцій, за якими можлива виплата фіксованої частини доходу
Емісійна різниця	Різниця між фактичною ціною купівлі акцій, яка склалася на ринку, і номінальною вартістю акцій
Прибуток, залишений у розпорядженні банку	Чистий прибуток, не виплачений у формі дивідендів і залишений банком для інвестиційних цілей
Переоцінка основних засобів	Спеціальні фонди банку в частині переоцінки основних засобів
Резерви	Резерви для непередбачених витрат і для можливих втрат за позиками
Прибуток (збиток)	Переоцінка валютних коштів плюс прибуток (збиток) за звітний рік за балансом плюс різниця між операційними та різними доходами і операційним та різними втратами, плюс штрафи, пеня, одержані неустойки, мінус штрафи, пеня, сплачені неустойки

Однак більша частина банківських ресурсів формується за рахунок залучених та запозичених коштів, тому в структурі ресурсів всіх банків переважають саме залучені та запозичені кошти.

Залучені кошти банку можна визначити як кошти, що залучаються через депозити та інші вклади, запозичені – це кошти, отримані за допомогою міжбанківських кредитів або шляхом розміщення боргових зобов'язань на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Депозити – основне джерело банківських ресурсів, а відтак є основним елементом у структурі ресурсів банку. Основним критерієм класифікації депозитів можна визначити критерій терміну і порядку вилучення. За цим критерієм депозити можна поділити на строкові та вклади до запитання. Вклади до запитання є найбільш нестабільним та важкопрогнозованим пасивом, оскільки ці кошти можуть бути вилучені власником в будь-який момент. Тому для цього виду вкладів застосовують мінімальне нарахування відсотків, бо вони характеризуються низькою нормою прибутковості і відносно високим рівнем операційних витрат на ведення рахунків. Строкові депозити є

більш вигідним ресурсом, тому що вони більш стабільні та прогнозовані. У сучасній банківській практиці застосовують також ведення змішаних рахунків, що поєднує в собі риси строкових депозитів та вкладів до запитання. Сутність цих рахунків полягає у тому, що попередньо встановлюється мінімальний балансовий залишок на поточному рахунку клієнта. Подібні гібридні рахунки дозволяють збільшити залишок коштів на рахунках клієнтів, що приносять відсотки, це сприятиме підтримці їх зацікавленості у співробітництві з даним банком. А банк одержує додаткове джерело стійких пасивів, що сприятливо позначається на його прибутковості і ліквідності.

Запозичені кошти формуються за допомогою міжбанківських кредитів або шляхом розміщення облігацій.

Кошти, залучені на умовах міжбанківського кредиту, в першу чергу направляються на розширення кредитного потенціалу, а також на підтримку ліквідності банку. Терміни міжбанківських кредитів залежно від фінансового стану їх одержувача й стратегії кредитора можуть бути різними – як правило, від 1 дня до 6 місяців. Процентна ставка за міжбанківськими кредитами переважно нижча, ніж за кредитами, що надаються суб'єктам господарювання, і пов'язана з обліковою ставкою НБУ. Однак міжбанківський кредит є досить дорогим ресурсом і тому слід уникати високої питомої ваги у загальному обсязі всіх залучених та запозичених коштів.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера у передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску). Облігації усіх видів розповсюджуються серед підприємств і громадян на добровільних засадах. Облігації є дуже ефективним інструментом мобілізації коштів [10]. У кожній країні існує своя специфіка емісії та розповсюдження облігацій. Законом України “Про цінні папери та фондову біржу” визначено такі вимоги до емітентів облігацій: по-перше, комерційний банк може випускати облігації для залучення позикових коштів на суму не більше від 25 % розміру статутного фонду та за умови повної сплати усіх випущених ним акцій; по-друге, емітент, випускаючи в обіг облігації, повинен бути незбитковим протягом останніх трьох завершених фінансово-господарських років або з часу утворення, якщо даний строк менший трьох років; по-третє, емітент не повинен мати прострочену заборгованість кредиторам і за внесками до бюджету; по-четверте, емітент зобов'язаний цілком сплатити статутний фонд на той час,

коли він приймає рішення про емісію облігацій. Вказана інформація, звичайно, надається відповідним фінансовим органам, які перевіряють і реєструють її, дають дозвіл на випуск облігацій. Вільне обертання облігацій зумовлює їхню номінальну й ринкову вартість, або ціну. Номінальною називається вартість облігації, зазначена в ній. Ціна, за якою облігації купуються і продаються на ринку, називається курсом облігацій. Цей курс залежить від номінальної вартості, річного доходу, який вона приносить, рівня позичкового відсотка, кількості років, що залишилися до погашення облігації, та співвідношення між пропозицією облігацій та попитом на них. Продаж облігацій може відбуватися або на підставі їхньої реалізації за договором із покупцями, або шляхом обміну на раніше емітовані облігації чи інші цінні папери. Проценти по облігаціях виплачуються через рівні проміжки часу з суми боргу, що залишається, до повного погашення. З настанням терміну погашення облігації банк повертає власнику номінальну вартість цього цінного папера. Щоб відрізнити кошти, мобілізовані комерційним банком за допомогою облігацій, від внесків і депозитів, треба знати, що при випуску облігації банк відіграє активну роль, ініціатива випуску належить йому, у той час як при залученні внесків роль банку пасивна [8].

На сьогодні серед українських банків набуває поширення запозичення коштів шляхом розміщення єврооблігацій. Єврооблігації за своєю сутністю – це боргові зобов'язання, що випускаються позичальником при отриманні довгострокової позики на євrorинку. Ці облігації випускаються поза межами країни походження валюти та розміщуються серед іноземних інвесторів. Інтерес бізнесу до зовнішніх запозичень пояснюється нездатністю внутрішнього ринку капіталу задовольнити кредитні потреби зростаючої економіки. Очевидно, дешеві гроші компанії мають намір шукати на міжнародних ринках. Однак єврооблігації – це інструмент залучення коштів, доступний переважно для розвинутих та сильних банків зі стійкими та непохитними позиціями на ринку, оскільки мінімальний, економічно обґрунтований обсяг емісії становить 100 млн. доларів США, і крім процентних виплат емітент має втрати по комісіях при випуску, що є максимальними лише при першому виході на ринок [6]. Проте даний інструмент має дуже велику кількість переваг, серед яких: відносна дешевизна залучення коштів; досить тривалі строки залучення ресурсів (від 5 років); відсутність застави; формування гнучкої податкової політики при використанні єврооблігацій; поширення інформації про емітента на міжнародних ринках, формування кредитної історії емітента; широке коло інвесторів та

інші. Крім того, бажаючих придбати ліквідні єврооблігації значно більше, ніж тих, хто видає синдикувані кредити, а це дозволяє залучати більші суми для України – від 100 млн. дол. (у порівнянні 50 млн. дол. – максимальною сумою при синдикуваному кредитуванні).

Процедура випуску єврооблігацій складається з декількох етапів:

- 1) підготовчі роботи з розміщення випуску;
- 2) розміщення випуску на первинному ринку;
- 3) підтримка випуску на вторинному ринку.

На сьогодні процедура випуску єврооблігацій в Україні ще не досить вивчена, тому дуже важливим є залучення кваліфікованого консультанта, а для першого випуску й іноземної компанії – андеррайтера (лід-менеджера), через яку здійснюватиметься розміщення. Успіх усього проекту для українського емітента багато в чому залежить від правильного вибору лід-менеджера. Досвід розміщення українських єврооблігацій мають такі фінансові інститути як JP Morgan, UBS Limited, Dresdner Bank, Commerzbank. Також в успішному розміщенні випуску облігацій відіграє не останню роль міжнародний авторитет рейтингового агентства, вибір якого проводиться на підготовчому етапі. Серед великої кількості рейтингових агентств серйозне міжнародне визнання одержали тільки три: Moody's, Standart&Poor's, Fitch-IBCA [12].

Ряд українських емітентів уже здійснили розміщення євробондів, і незважаючи на кількість випусків і незначний період використання цього інструмента українськими позичальниками, уже можна формувати статистичні дані.

Приклади розміщень єврооблігацій українськими банками

Емітент	Обсяг, млн. дол.	Ставка, %	Лід-менеджер	Кредитний рейтинг
Приватбанк	100	10,875	CSFB	B- (S&P) ; B- (Fitch)
УкрСиббанк	100	10,5	Dresdner Bank	B2 (Moody's); B- (Fitch)
УкрСиббанк	125	8,95	Deutsche Bank та UBS	–
Укрексімбанк	150	7,75	Dresdner Bank та UBS	–
Укрексімбанк	250	6,8	CSFB та UBS	–
Надра	100	9,5	Dresdner Bank та UBS	B-(Fitch)

Таким чином, можна сказати, що єврооблігації – це досить гнучкий, недорогий (для надійного емітента й обсягу випуску більше 100 млн. дол.) і зручний інструмент довгострокового залучення фінансових ресурсів для розвитку вітчизняного бізнесу. Для банків це є джерелом дешевих фінансових ресурсів, які вони можуть успішно використати у своїй діяльності.

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити наступні висновки. Банківські ресурси – це основа функціонування будь-якого банку, а тому для успішного розвитку і прогресу йому необхідно приділяти увагу проблемі розвитку власної ресурсної бази, оскільки обсяг і структура банківських ресурсів визначають структуру, характер і масштаби його діяльності. Без ефективного формування та оптимального управління своїми ресурсами банк не зможе тримати свої позиції на ринку та завойовувати нові.

Список літератури

1. Банківська енциклопедія / За ред. А.М.Мороза. – К.: Фірма “Ельтон”, 1993.
2. Вступ до банківської справи / За ред. М.І.Савлука. – К.: Лібра, 1998. – 344 с.
3. Деньги, кредит, банки: Справ. пособие / Под общ. ред. Г.И. Кравцовой. – Минск: Меркаванне, 1994.
4. Довгань Ж. Банківський капітал: Суть і значення // Вісник НБУ. – 1998. – № 7.
5. Довгань Ж.М. Ресурси комерційного банку: формування та управління: Автореф. дис. канд. екон. наук за спец. 08.04.01 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2000.
6. Задерей Н. В погоне за долгами // Украинский деловой еженедельник “Контракты”, № 15, 12.04.04.

7. Заруба О.Д. Банківський менеджмент та аудит. – К.: Видавництво “Лібра”, 1996.
  8. Ніколенко Ю.В. Основи економічної теорії // <http://www.library.if.ua>.
  9. Основы банковского дела / Под ред. А.Н.Мороза. – К.: Издательство “Либра”, 1994. – 330 с.
  10. Про цінні папери та фондову біржу: Закон України // <http://www.rada.kiev.ua>.
  11. Толковый словарь рыночной экономики / Под общ. ред. Ф.А.Крутикова. – М.: Рекламно-издательская фирмы “Глория”, 1993.
  12. <http://www.globalconsulting.com.ua>.
- Отримано 25.11.2005

Дударенко, О.А. Банківські ресурси, їх складові та проблема акумуляції / О.А. Дударенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2006.- Т. 15.- С. 267 – 275.